

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ :
พระประวัติและผลงานที่เกี่ยวกับหอสมุดแห่งชาติ

นายวราพงษ์ วีรพลิน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

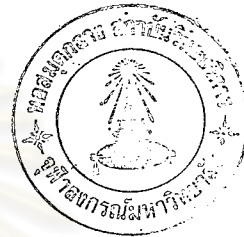
พ.ศ. ๒๕๒๕

ISBN 974-561-074-7

007437

i 17191968

H.R.H. PRINCE SOMTOT AMARABHANHU : HIS LIFE AND
CONTRIBUTION TO THE NATIONAL LIBRARY

Mr. Vorapot Verapalin

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts

Department of Library Science
Graduate School

Chulalongkorn University

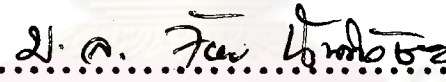
หัวข้อวิทยานิพนธ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์: พระประวัติและผลงานที่
เกี่ยวกับหอสมุดแห่งชาติ
โดย นายวราพงษ์ วีรพลิน
ภาควิชา บรรณารักษศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อัมพร ทิขะระ

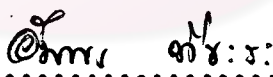

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุประดิษฐ์ ชุนนาค)

คณะกรรมการวิทยานิพนธ์

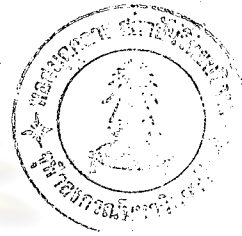

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ม.ล.จ้อย นันศิริชินทร์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อัมพร ทิขะระ)

.....กรรมการ
(อาจารย์กุลทรัพย์ เกษแมนกิจ)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เจลีเยา พันธุ์สีดา)

หัวข้อวิทยานิพนธ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ : พระประวัติและ
ผลงานที่เกี่ยวข้องกับหอสมุดแห่งชาติ
ชื่อนิติกร นายวรพจน์ วีรพลิน
อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์อัมพร ทิษะระ
ภาควิชา บรรณารักษศาสตร์
ปีการศึกษา ๒๕๒๔

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

๑. ศึกษาพระประวัติและผลงานของกรมพระสมมตอมรพันธุ์โดยเฉพาะการอุทิศ
พระองค์ในงานก่อตั้งหอสมุดแห่งชาติของไทย ใน พ.ศ. ๒๔๔๘-๒๔๕๘

๒. เพื่อค้นคว้าเพิ่มเติมเกี่ยวกับประวัติของบรรณารักษศาสตร์ในประเทศไทย
ในส่วนที่ยังไม่มีการศึกษามาก่อน

วิธีวิจัยที่ใช้ คือ การสัมภาษณ์ผู้ใกล้ชิดและญาติสนิทกับการศึกษาค้นคว้าจากบันทึก
ส่วนพระองค์ จากหนังสือ วารสาร และเอกสารอื่น ๆ ของหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ผลของการค้นคว้ามีดังนี้คือ

๑. ถึงแม้ว่าในระยะเริ่มก่อตั้งหอสมุดแห่งชาติของไทยจะมีปัญหามากมาย แต่
การอุทิศพระองค์ต่องานด้านนี้ของกรมพระสมมตอมรพันธุ์ก็เป็นผลให้เกิดความก้าวหน้าและ
พัฒนาการเป็นอย่างดีใน พ.ศ. ๒๔๔๘ - พ.ศ. ๒๔๕๘ โดยเฉพาะในการบริหารงาน
ห้องสมุด และงานเทคนิคในห้องสมุด

๒. การวิจัยเรื่องนี้ช่วยให้ทราบพระอุปนิสัยส่วนพระองค์ว่า กรมพระสมมตอมรพันธุ์
ทรงเป็นพุทธศาสนิกชนที่ยึดมั่นในศาสนา ละเว้นการประพฤตมิชอบ และมีพระทัยเมตตากรุณา

๓. พระองค์เป็นผู้ที่มีความสามารถในด้านอักษรศาสตร์และผู้วิจัยได้รวบรวมผลงาน
ของพระองค์ทั้งที่ตีพิมพ์แล้วและยังไม่ได้ตีพิมพ์ เป็นบรรณานุกรมประกอบบรรณนิทัศน์แยกประเภท
ตามสาขาวิชาขึ้น เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ด้วย

Thesis Title H.R.H. Prince Sommot Amarabhandhu : His Life and
Contribution to the National Library.
Name Mr. Vorapot Verapalin
Thesis Advisor Assistant Professor Amporn Tikhara
Department Library Science
Academic Year 1981

ABSTRACT

The purpose of this thesis were :

1. To study the life and works of Prince Sommot Amarabhandhu, especially on his contribution to the establishment of the Thai National Library in B.E. 2448 - B.E. 2458.

2. To do an additional research of the history of Library Science in Thailand in order to fill a gap formerly omitted.

The methods used in this research were :- interviewing with the Prince's relatives, and studying from his diary, books, journals, and other documents in the National Archive.

Major findings of the research were as follow :

1. In spite of many problems concerning the establishment of the Thai National Library, Prince Sommot Amarabhandhu's contribution had resulted in its progress and development in B.E. 2448 - 2458, especially in library administration, and technical services.

2. The research revealed some of his characters that Prince Sommot Amarabhandhu was a devout Buddhist whose tenet of life is avoid doing evil, and having a merciful heart.

3. The Prince himself was very noted in literary works. So, as a permanent record, a subject annotated bibliography of his works both published and unpublished was compiled as a part of the thesis.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ อัมพร พิษะระ เป็นอย่างสูงที่ได้ช่วย
กรุณาแนะแนวทางในการวิจัยวิทยานิพนธ์เรื่องนี้อย่างมากและได้กรุณาติดตามผลงานของผู้วิจัย
ด้วยความเอาใจใส่อย่างยิ่ง ตลอดจนให้กำลังใจผู้วิจัยเสมอมาจนวิทยานิพนธ์เรื่องนี้สำเร็จ
ลุล่วงลงได้ด้วยดี

ในด้านการค้นคว้ารวบรวมข้อมูล ขอขอบคุณคุณคุณุณศรี วงศ์วีระชัย และเจ้าหน้าที่
ห้องคหหมายเหตุแห่งชาติทุกท่านที่ได้อำนวยความสะดวกส่งเสริมการค้นคว้าของผู้วิจัย อีกทั้ง
บรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่ในหอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่าน

ในด้านการถ่ายภาพประกอบ ขอขอบคุณคุณคุณสุรัช วิเศษกุล ที่ช่วยเอื้อเฟื้อถ่ายภาพ
สถานที่ต่าง ๆ ให้เป็นไปตามความประสงค์ของผู้วิจัย

ในด้านการถ่ายสำเนาเอกสาร ขอขอบคุณคุณธานินทร์ สุทธิบุญชร ที่ได้ให้ความ
ช่วยเหลือตลอดมา

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณเพื่อนบรรณารักษ์ รุ่น ๒๑, ๒๒ ทุกท่านที่ได้ช่วยให้ข้อ
คิดเห็น คำแนะนำที่เป็นประโยชน์และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมาโดยตลอด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ข
รายการรูปประกอบ	ฅ
บทที่	
๑. บทนำ	๑
๒. พระประวัติ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์	๑๓
๓. ผลงานที่เกี่ยวกับทอสมุดแห่งชาติ	๗๗
๔. วิเคราะห์ผลงานที่เกี่ยวกับทอสมุดแห่งชาติของกรมพระสมมตอมรพันธุ์ .	๒๑๓
๕. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๒๒๗
บรรณานุกรม	๒๖๐
ภาคผนวก	๒๗๗
ประวัติผู้เขียน	๓๗๕

ศูนย์วิทยพัชการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

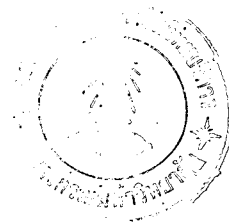

รายการภาพประกอบ

ภาพที่

หน้า

๑. พระราชโอรส พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว..	๓๔๗
๒. กรมพระสมมตอมรพันธุ์ เมื่อทรงพระเยาว์ก่อนโสกันต์.....	๓๔๘
๓. เจ้าจอมมารดาหุ่น (ท้าวทรงกันดาล) พระมารดาในกรมพระสมมต อมรพันธุ์.....	๓๔๙
๔. กรมพระสมมตอมรพันธุ์ขณะ เป็นพระองค์เจ้าสวัสดิประวัติ.....	๓๕๐
๕. กรมพระสมมตอมรพันธุ์ขณะดำรงพระยศกรมพระ.....	๓๕๑
๖. กรมพระสมมตอมรพันธุ์ขณะดำรงพระยศกรมขุน.....	๓๕๒
๗. กรมพระสมมตอมรพันธุ์ขณะดำรงพระยศกรมหมื่น.....	๓๕๓
๘. กรมพระสมมตอมรพันธุ์เมื่อทรงได้รับพัตยศเทียบเท่าเปรี๊ญ ๔ ประโยค	๓๕๔
๙. ภาพเขียนของกรมพระสมมตอมรพันธุ์ ที่โรงเรียนเทเวศร์วิทยาลัย.....	๓๕๕
๑๐. วังกรมพระสมมตอมรพันธุ์ ที่หลังโรงเรียนเทเวศร์วิทยาลัย.....	๓๕๖
๑๑. สะพานสมมตอมรมารคที่ทรงรับภาระก่อสร้างซ่อมแซมจากสะพานเดิมไว้ เป็นอนุสรณ์ในย่านที่พระองค์ประทับอยู่.....	๓๕๗
๑๒. ศาลกรมพระสมมตอมรพันธุ์ ที่โรงเรียนเทเวศร์วิทยาลัย.....	๓๕๘
๑๓. หอสมุดมนต์เก่า วัดเทพธิดารามซึ่งเคยเป็นโรงเรียนวัดเทพธิดารามซึ่ง กรมพระสมมตอมรพันธุ์ทรงก่อตั้งมาก่อน.....	๓๕๙
๑๔. อัฐิเจตีย์ของกรมพระสมมตอมรพันธุ์ หน้ากุฏิโสตถิบริหาร วัดมกุฏกษัตริยาราม	๓๖๐
๑๕. ลงพระนามของกรมพระสมมตอมรพันธุ์ และพระราชหัตถเลขาของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	๓๖๑
๑๖. ปางงานพระนิพนธ์ของกรมพระสมมตอมรพันธุ์.....	๓๖๒
๑๗. หน้าที่กในงานพระนิพนธ์ของกรมพระสมมตอมรพันธุ์.....	๓๖๓
๑๘. บันทึกส่วนพระองค์ กรมพระสมมตอมรพันธุ์.....	๓๖๔

ญ

หน้า

ภาพที่

๑๙. บันทึกล้วนพระองค์ ๓๒ เล่ม	๓๖๕
๒๐. ประกาศจัดการหอพระสมุดวชิรญาณ ร.ศ. ๑๒๔	๓๖๖
๒๑. หอพุทธศาสนสังคหะ ชั้นบนของพระที่นั่งทรงธรรม วัดเบญจมบพิตร ..	๓๖๗
๒๒-๒๓. หอพระสมุดวชิรญาณ ที่ศาลาสหทัยสมาคม หรือหอคลองคอเดีย	๓๖๘, ๓๖๙
๒๔. ตึกถาวรวัตถุ	๓๗๐
๒๕-๒๗. กรมพระสมมตอมรินทร์ขึ้นตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ	๓๗๑, ๓๗๒, ๓๗๓
๒๘. คณะกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณ	๓๗๔
๒๙. สภานายกหอพระสมุดสำหรับพระนคร	๓๗๕

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย